

stvaralačke humanističke inteligencije nužno je razdvajati njene različite dimenzije, društvene nosioce, funkcije i interesne sklopove koji je održavaju. Treba odvajati izvrtanje činjenica, od njihovog drugačijeg akcentovanja, negiranje od prećutkivanja i relativizovanja senki prošlosti, delimičnu od radikalne konverzije. Utilitarni motivi nisu jedini. Ne treba zaboraviti da je deo inteligencije izmenio uverenja iskreno zaokupljen stradanjem vlastite nacije, a u ime neutilitarne apstraktne pravde. Konverzija se najčešće odvija u krizi, a što je kriza akutnija, opredeljenje je strasnije, pa su i zaokreti veći. Pre toga treba napustiti afektivnu neutralnost kao naučna normu, jer ova slabi snagu angažmana. Glorifikacija i demonizacija pođednako su lišene distance. Kritikujući konvertitu A. Kestlera (Koestler) na berlinskom "Kongresu za kulturnu slobodu" 1950. sveštenik A. Grime (Grimme) je primetio: "U sebi se nikada od stvari nije odvojio onaj ko danas žarko poriče ono što je ranije, isto tako žarko, prihvatao".

Radikalna i nagla konverzija je upadljiva crta političke kulture istočnoevropskih zemalja na prelazu iz socijalizma u kapitalizam. Ona ima složenu funkciju. Istovremeno je mehanizam vertikalne pokretljivosti, obrazac sticanja i osiguranje ličnog identiteta i samopoštovanja i način raskida sa nepopularnom prošlošću koji olakšava stvaranje nove biografije. Prisutna je na svim nivoima društvene strukture: kod običnih građana-birača, kod reproduktivne i stvaralačke inteligencije. Konverzija je ponašanje u krizi, a što je kriza akutnija, opredeljenje je strasnije, pa su i zaokreti izgledniji. U ratnom političkom rečniku konverzija nije samo gola promena opredeljenja, nego je sinonim izdaje. U intelektualnim krugovima promena opredeljenja nije u praktičnom pogledu rizična, ali je ne manje dramatična.

Veza opredeljenja i naučne misli još je složenija i posredovana nizom činilaca. Sam postupak tumačenja zaokreta kod opredeljenja takođe je višeslojan. Ovde bi trebalo pokazati samo uticaj nekih činilaca: (1) globalnu izmenu epohalne svesti i njenih ključnih vrednosti; (2) karakteristične sadržaja samorazumevanja intelektualaca konvertita.

2. 2. Opšti epohalni činioci.

Izmena epohalne svesti krajem 20. veka kod stvaralačke inteligencije usloвила je snažnu promenu opredeljenja. Opšti zaokret u svetu udesno, od marksizma ka antimarksizmu, praćen je u Istočnoj Evropi normalizacijom nacionalizma i antikomunizma, a kod bivših marksista dodatno je pojačan renegatskim žarom. U globalnim okvirima promenu epohalne svesti obeležava kraj hladnog rata, ekspanzija poslefordističkog kapitalizma, ubrzana globalizacija i postmodernističko mišljenje. U njihovom međudelovanju izmenjeno je poimanje odnosa slobode i jednakosti, oslabljeni su antikolonijalizam i antiimperijalizam (važne osnove legitimnosti socijalizma), smanjen je značaj utopije, a individualna građanska prava potisnula su klasnu pravdu. Sve to je izazvalo i normalizovalo masovnu konverziju inteligencije i snažno pomeranje političkog spektra udesno.

Uprkos uvažavanju uticaja društvenih potresa na opredeljenje, treba praviti razliku između konverzije u nauci i konverzije u politici. Kod stvaralačke inteligencije opredeljenje je više rezultat intenzivnog samorazmišljanja, a manje spontano otvoreno poistovećivanje sa interesima širih grupa. M. Veber je kod naučnika uočio presudnu ulogu vrednosnih ideja kao odlučujućih činilaca u postavljanju problema kojim se konstituiše predmet istraživanja. U nauci se ne napušta samo poželjna vizija društva, već i teorijski i metodološki aparat koji je